

Stanisław Frankl

Cardinalis Joannis Turrecrematae Doctrina de notis Ecclesiae

Collectanea Theologica 14/1-2, 250-254

1933

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NOTANDA.

CARDINALIS JOANNIS TURRECREMATAE DOCTRINA DE NOTIS ECCLESIAE¹⁾.

„Multi quidem... tam ex graecis, quam ex latinis doctrina ac pietate praestantes viri, de Apostolicae Sedis et Romani Pontificis Auctoritate scripserunt; sed nemo melius, copiosius, aut efficacius scripsit, quam Joannes de Turre cremata Cardinalis“²⁾).

Iam revera multorum operum³⁾, quae Card. Turrecremata scripsit, gratia, necnon propter totam suam activitatem in favorem Apostolicae Sedis fideique catholicae oblatam, nobilem titulum Defensoris fidei a Concilio Florentino et postea a Pio II-o est adeptus. Unde iuste maximus sui temporis theologus fere unanimiter vocatur⁴⁾).

Sepositis variis quaestionibus, quae fundant verum Turrecrematae momentum scientificum, una consideranda est nobis quaestiuncula, quae occasione controversiae, quam habuit praesertim cum Waldensibus, Wicleffitis et Hussitis, necnon forsitan cum theologis orientalibus in concilio Florentino, evoluta eccle-

¹⁾ Natus an. 1388 in oppido Valladoid, vel Torquemada. (Ne permisceatur cum Thoma Torquemado celebri inquisitore), mortuus Romae an. 1468, sepultus ibidem in ecclesia Stae Mariae supra Minervam.

²⁾ Card. Vitellotius in praefatione ad Venetianam editionem Turrecrematae Summae de Ecclesia an. 1561.

³⁾ Opera inedita cf. Garrastachu, O. P., Los manuscritos del Cardenal Torquemado en la Bibl. Vat.: Ciencia Tomista 41 (1930) p. 188—217; 291—322; Opera edita cf. Alphonsus Ciacconius, Vita et res gestae Pontificum Rom. et S. R. E. Cardinalium, Romae 1677, Tom. II, p. 917.

⁴⁾ Ciacconius, op. c. 917, „Primum apud sui temporis theologos locum tenuit, disputavit egregie in Conc. Florentino pro Latinis“. — Cf. Fontana, Theatrum Dominicanorum, Roma 1666, P. 2, p. 381. — Pastor, Geschichte der Päpste I. 355. „Sowie die Theologie in Betracht kommt, war Torquemado unzweifelhaft das gelehrteste Mitglied des hl. Kollegiums; mit Recht hat man ihn den grössten Theologen seiner Zeit genannt“.

siologiam primi dimidii saec. 15. in clariore ponit luce. De notis ecclesiae est sermo ⁵⁾).

Vestigia antecessorum ⁶⁾ premens, clare cardinalis distinguit inter etymologicam notionem ecclesiae et synagogae ⁷⁾. Cum prima conuocationem significet et supponat creaturas rationales, altera congregatio interpretatur necnon magis de creaturis inferioribus praedicatur. Si realis definitio inspiciatur „ecclesia est — ut dicit T. — *catholicorum collectio sive universitas fidelium*“ tum praedestinatorum, tum reprobatorum, dummodo „*unius veri Dei cultu, uniui fidei professione*“ conueniant „*et pastoris sui censura ab ecclesia non sint praescisi*“.

Verumtamen cum haec ecclesia unicum sit medium ad veram fidem acquirendam, fides autem necessitate absoluta ad salutem requiratur, sequitur extra ecclesiam nullam esse salutem ⁸⁾).

Ex necessitate ecclesiae liquet eius visibilitas et cognoscibilitas, quae ulterius resolvitur in certis signis externis. Haec signa vel notae ecclesiae in operibus T-ae „*conditiones et proprietates*“ vocantur. — In ipsa notarum enumeratione sequitur Cardinalis ordinem in concilio Constantinopolitano I-o recepto ⁹⁾, licet ipse putet hoc esse concilium Nicaenum, nempe: „una, sancta, catholica et apostolica“ ¹⁰⁾.

Suntne hae „conditiones“ notae ecclesiae sensu stricto, an aliquae tantum qualitates? Explicite hanc quaestionem non soluit, verumtamen ex ipso modo tractandi, ex nonnullis sat apertis allusionibus ¹¹⁾, necnon ex ipso operis fine luculenter apparet auctorem non tantum de proprietatibus ecclesiae essentialibus loqui, sed insuper, contextu praesertim considerato, patet mentem eius praecise ad hoc tendere, ut possit contra heterodoxos probare praedictas proprietates, quamvis ex essentia ecclesiae orientur, rationem signi habere proindeque esse veras notas ecclesiae sensu omnino stricto.

Ad ecclesiae unitatem demonstrandam considerat eam Turrecremata tum prout est in voluntate Christi, tum prout empirice cognoscitur. Familiaris praesertim apud Patres latinos relative ad ecclesiae unitatem textus ex Cant. cant. 6, 8 assumptus et idea corporis Christi mystici in epistolis Paulinis evoluta, adhibentur ad primam demonstrationis partem. Pars magis empirica probatur ex unitate doctrinae, quae eandem in omnibus

⁵⁾ Praeposita quaestio continetur in Summa de Ecclesia (1-a editio, Roma 1489). Citatur secundum editionem Venetianam 1561.

⁶⁾ Praesertim Isidori epi Hispalensis M. I. 295.

⁷⁾ Summa 2 s.

⁸⁾ Op. c. 24 b.

⁹⁾ „Recepto“ quia formula symboli huius concilii iam antea exarata exstabat, cf. H a h n, Bibliothek der Symbole... Breslau, 1897, p. 135.

¹⁰⁾ Summa 16 b.

¹¹⁾ Op. c. 20 b.

producit fidem, spem et caritatem in eundem Deum et Christum, caput simulque fundamentum totius ecclesiae, necnon eundem finem omnium credentium. Haec unitas observatur insuper in iisdem sacramentis, quae producunt in iustificatis habitationem eiusdem Spiritus Sancti, qui, prout sit una anima, vivificat totum corpus, tribuens singulis eius membris „divisiones“ variarum charismatum¹²⁾, et dirigit totum corpus ad eandem vitam aeternam obtinendam. Quamvis Christus supremum sit caput invisibile suae ecclesiae, instituit tamen unum pastorem visibilem, qui vice sui tamquam supremus Gubernator ecclesiam regat, eiusque unitatem externe manifestissime ostendat¹³⁾.

Secunda ecclesiae conditio est sanctitas. Investigata vocis etymologia duae praesertim notiones occurrunt: „*sanctum idem est quod mundum... hagnos in graeco, quod interpretatur sine terra... sanctitas est ab omni immunditia libera et perfecta*“¹⁴⁾. Deinde „*sanctum idem est, quod firmum, unde apud antiquos sancta dicebantur, quae legibus erant munitae*“¹⁵⁾. Applicatis hisce praesuppositis ad ecclesiam, concludit eam reapse esse sanctam, quia tum Christus sanguine suo eam mundavit, tum legibus et sanctione divina ita eam munivit, atque firmavit, ut „*violari non possit, eum a fide et charitate, quae in Christo est, numquam defectura sit*“ (Mt. 16), tum denique eam consecravit atque dedicavit suo Patri coelesti (*Heiligkeit der Weihe*). — Praeter hanc sanctitatem ontologicam tribuit etiam T. ecclesiae sanctitatem subiectivam, in quantum est effectus operationis Spiritus Sancti, qui per infusionem virtutum et donorum fideles sanctificat et excitat ad sanctum vitam ducendam, necnon vim sanctitatis internae in fructibus uberrimis externe manifestandam¹⁶⁾.

In tertiae notae ecclesiae explicatione totam vim argumentationis ponit T. in ecclesiae universalismo. Caute tamen procedens distinguit inter catholicitatem facti et iuris et ulterius inter tempus Apostolorum et statum ecclesiae coetaneum. Generatim ecclesia dicitur catholica, sive universalis, quia est toto orbe diffundenda (quaestio iuris) aut diffusa, (quaestio facti), ad omne tempus valitura, ad omnes gentes et condiciones applicabilis, universam doctrinam revelatam continens, pro omnibus hominum indigentis salutaria praebens remedia. Notam autem catholicitatis, quam contra coetaneos heterodoxos inculcat in eo praesertim videt, quod ecclesia Romana eandem doctrinam temporum decursu retinet, cum alii religiosi coetus mutationibus subsint¹⁷⁾.

¹²⁾ 1. Cor. 12, 4—31.

¹³⁾ Op. c. 7 s.

¹⁴⁾ Op. c. 12.

¹⁵⁾ Op. c. 12, cf. Pauly-Wissowa: Real Encyclopädie der class. Altertumswissenschaft. „Sanctus“.

¹⁶⁾ Summa 12 s.

¹⁷⁾ Summa 16—19 b.

Sub hoc tamen respectu sternitur via ad ultimam notam ecclesiae explicandam, apostolicitatem, in qua iterum identitas doctrinae inculcatur duobus tamen comparatis stadiis, nempe doctrina tempore Apostolorum et doctrina status coetanei¹⁸⁾.

Verumtamen ulterius procedendo conatur T. contra „*adversarios*“ demonstrare vocem „*apostolica*“ optimo iure de ecclesia catholica praedicari. Iamvero ipse Christus missionem quam habuit Apostolis suis tribuit, qui Spiritu Sancto accepto statim „*verbo praedicationis, miraculis, sanctitatis exemplis*“ ecclesiam Chri „*fundarunt et roborarunt*“¹⁹⁾. Ecclesiae autem ab Apostolis fundatae retinent semper Apostolorum „*fidem, praedicationem documenta atque auctoritatem*“. Deinde ritus sacramentales, institutiones religiosae, liturgia, quae in coetanea viget ecclesia, a traditione apostolica derivantur¹⁹⁾.

In hoc toto demonstrationis processu non omittit T. rationem, quam saepe „*adversarii*“ urgebant. Cum nempe ecclesia a Prophetis sit praedicata, a Christo ipso super fundamentum Apostolorum et Prophetarum fundata, sequitur eam pari iure propheticam ac apostolicam, maximo tamen iure Christi, vel christianam nominandam esse. Ad difficultatem ex hac ratione ortam solvendam explicat T. ipsam notionem vocis, ἀπόστολος necnon perpensis variis sacris eloquiis, ubi ἀποστολή, ἀπόστολος et ἀποστειλῆν sensu missionis invenitur, concludit, quod non minus Christus et Prophetae quam οἱ δώδεκα Apostoli nuncupentur et ad hanc praecise missionem propagandam vera Christi ecclesia „*apostolica*“ vocatur²⁰⁾.

Momenti scientifici in quaestiuncula proposita Cardinalis Turrecrematae elucidandi gratia non superfluum esse videtur hoc praecise investigare, ex quo aliquod novum ope ingenii Cardinalis evolutum oriatur.

Exposita Turrecrematae sententia apparet hanc quaestiunculam iam primis decenniis saec. 15. satis evolutam esse. Comparata tamen Turrecrematae Summa de Ecclesia cum opere Jacobi Viterbii „*De regimine Christiano*“ an. 1301 exarato²¹⁾, nec non hac circumstantia prae oculis habita, quod T. breviter post mortem Viterbii, qui an. 1293 tanquam magister in universitate Parisiensi est motus, similem functionem in eadem schola exercuit²²⁾, magna cum probabilitate dependentia Turrecrematae a Viterbio affirmatur.

In ipsa ecclesiae conceptus explicatione, tum Viterbii, tum Turrecrematae ex eodem hauriunt fonte, videlicet ex Isidori

¹⁸⁾ Op. c. 20 b.

¹⁹⁾ Ib.

²⁰⁾ Summa 22.

²¹⁾ H. X. Arquillier, Le plus ancien trailè de l'Église: Jacques de Viterbe, De regimine Christiano (1301—1302), Paris 1926.

²²⁾ An 1423 (25) doctoratus gradum adeptus et magister promotus.

Hispalensis Etymologiarum libris²³⁾. In notarum enumeratione hic et ille concordat. Uterque adhibet denominationem „conditiones“. Si singulae notae considerentur, dependentia haec crescere videtur. Unus et alter eisdem fere argumentis utitur; Viterbius magis speculative, Turrecremata practice, Viterbius problema ponit, Turrecremata evolvit et perficit²⁴⁾.

Quae cum ita sint, sequitur Turrecrematam ad doctrinam de notis ecclesiae praeter evolutionem nihil novi addidisse, sententiam autem eius dependentiae a Viterbio spectata possibilitate alicuius adhuc ignoti, probabilitatem non excedit fontis communis.

Romae

S. Frankl.

PRZEPISY ARCHIDIAKONA KRAKOWSKIEGO BARTŁOMIEJA GĄDKOWSKIEGO

(1546—1548)

[PRAESCRIPTA ARCHIDIACONI CRACOVIENSIS BARTHOLOMAEI
GĄDKOWSKI]

Biblioteka krakowskiego Seminarjum metropolitalnego posiada egzemplarz mszału tejże diecezji, drukowanego w Wenecji (1532) u Piotra Lichtensteina, na rozporządzenie biskupa Piotra Tomickiego. Mszał ten należał niegdyś do biblioteki opactwa tynieckiego, w której się zachował, gdy już go przestano używać w kościołach świeckich. Między kartkami 186 a 187 tego mszału, przed kanonem, znajdują się dwie kartki dodatkowe z takiego samego papieru, co i reszta mszału, ale nie numerowane. Niema na nich żadnego drukowanego tekstu, tylko na odwrotnej stronie drugiej z nich, znajduje się taki sam drzeworyt, jaki widać również na odwrotnej stronie f. 186. Przed trzema czystymi stronicami włożono kartę z innego papieru, na której przepisano modlitwy z „ordinarium missae“, odnoszące się do ofertorium i komunji, jak również formułę rekonylacyjną po wypraniu bielizny kościelnej. Te modlitwy z „ordinarium“, nie odpowiadają modlitwom rytu krakowskiego z czasów przedtrydenckich.

Trzy stronicie niezadrukowane zawierają przepisy kanoniczne i liturgiczne, wydane przez archidiacona krakowskiego Bartłomieja Gądkowskiego, dla swego archidiaconatu. Przepisy te

²³⁾ M. L. 82, 74—728.

²⁴⁾ Tur. Sum. 7 s. cum Viter. De regimine christ. 107, 117; Tur. op. cit. 12 s. cum Viter. op. c. 129—137; Tur. op. c. 16—19 cum Vit. op. c. 122—128; Tur. op. c. 20—22, cum Vit. op. c. 138—143.